

Raport z analizy *desk research* programów praktyk pedagogicznych

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Raport z analizy *desk research* programów praktyk pedagogicznych

*opracowany w ramach projektu: „Program praktyk
pedagogicznych podnoszących jakość kształcenia
przyszłych nauczycieli”*

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Raport opracowany przez Instytut Nauk Społeczno-Ekonomicznych sp. z o.o.

ul. Polskiej Organizacji Wojskowej 17, lok. nr 4a, 90-248 Łódź

tel. (42) 633 17 19

fax. (42) 209 36 85

Raport opracował zespół w składzie:

dr Michał Mackiewicz

Agata Wężyk

Katarzyna Byczkiewicz

KAPITAŁ LUDZKI
NARODOWA STRATEGIA SPÓJNOŚCI

UNIA EUROPEJSKA
EUROPEJSKI
FUNDUSZ SPOŁECZNY

Człowiek – najlepsza inwestycja

Projekt współfinansowany ze środków Unii Europejskiej w ramach Europejskiego Funduszu Społecznego

Spis treści

Wstęp	6
1. Praktyki pedagogiczne jako niezbędny element kształcenia kadr nauczycielskich	7
2. Unijne i krajowe wytyczne regulujące kwestie praktyk pedagogicznych w kształceniu nauczycieli	9
2.1. Unijne wytyczne dotyczące kształcenia nauczycieli	9
2.2. Krajowe akty prawne	12
3. Specyfika pracy nauczyciela wychowania fizycznego	18
3.1. Role i kompetencje nauczyciela wychowania fizycznego	18
3.2. Efektywne praktyki pedagogiczne dla przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego	20
4. Analiza programów praktyk pedagogicznych dla studentów wychowania fizycznego na wybranych uczelniach	25
5. Wnioski z badań i zalecenia dotyczące programów praktyk pedagogicznych	40
Spis tablic i rysunków	44
Bibliografia	44
Źródła internetowe	46

Wstęp

Niniejszy raport jest elementem projektu pt. *Program Praktyk Pedagogicznych podnoszący jakość kształcenia przyszłych nauczycieli*. Projekt ten, współfinansowany ze środków Europejskiego Funduszu Społecznego realizowany jest przez Wyższą Szkołę Kultury Fizycznej i Turystyki im. Haliny Konopackiej, w ramach Priorytetu III. *Wysoka jakość systemu Oświaty*. Celem projektu jest rozwój kompetencji studentów wychowania fizycznego ze specjalizacją nauczycielską oraz przygotowanie nauczycieli-opiekunów praktykantów i instytucji przyjmujących osoby na praktyki (wybranych szkół).

Przygotowane opracowanie zostało sporządzone na podstawie analizy *desk research* literatury oraz dostarczonych przez wnioskodawcę projektu materiałów dotyczących praktyk pedagogicznych organizowanych na wybranych uczelniach, i zawiera dwie główne części:

- teoretyczną omawiającą kwestie związane z wagą praktyk pedagogicznych w kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego oraz podstawami prawnymi i wytycznymi dotyczącymi organizacji tego elementu studiów ze specjalizacją nauczycielską;
- empiryczną, która przedstawia wyniki analizy programów praktyk pedagogicznych czterech wybranych uczelni, ze szczególnym uwzględnieniem m.in. celów praktyk, kwestii organizacyjnych (czas trwania, miejsce, finansowanie), szczegółowych zadań stawianych studentom-praktykantom oraz sposobów dokumentowania. Ta część zakończona jest podsumowaniem zawierającym wnioski i rekomendacje.

Wyniki analizy zostaną uwzględnione w procesie tworzenia efektywnego programu praktyk pedagogicznych, który zostanie wdrożony na niektórych uczelniach i wprowadzony do wybranych szkół - miejsc praktyk.

1. Praktyki pedagogiczne jako niezbędny element kształcenia kadr nauczycielskich

Praca nauczyciela jest niezwykle wymagająca, ponieważ musi on działać skutecznie w różnorodnych sytuacjach, często nieprzewidywalnych, bardzo dynamicznych i niestereotypowych. Przed nauczycielem (także wychowania fizycznego) stoi szereg zadań i obowiązków, do których musi się odpowiednio przygotować. Pedagodzy z założenia mają ogromny wpływ na swoich podopiecznych, muszą więc spełniać niezwykle surowe kryteria i nieustannie się dokształcać, by zapewnić optymalne warunki rozwoju uczniów. Wykształcone społeczeństwo to warunek konieczny rozwoju gospodarczego¹, więc zgodnie z unijnymi rekomendacjami należy zadbać o odpowiednio przygotowanych pedagogów. Dlatego niezwykle istotna jest wysoka jakość kształcenia nauczycieli uwzględniającego zarówno wiedzę teoretyczną, jak i możliwość doskonalenia w praktyce kompetencji rozwijanych w trakcie studiów.

Proces efektywnego kształcenia charakteryzuje się tym, że spełnia określone zasady. Powstały różne koncepcje dotyczące ilości i treści takich reguł. Jedna z nich przewiduje takie elementy kształcenia jak²:

- systemowość;
- pogładowość;
- samodzielność (świadomość, aktywność);
- związek teorii z praktyką;
- efektywność;
- stopniowanie trudności;
- związek indywidualizacji z socjalizacją.

Z powyższego jasno wynika, że niezależnie od treści kształcenia (kierunku), uczenie się i nauczanie musi zawierać elementy nie tylko teorii, ale również praktyki. S. Palka podkreśla, że *„każda teoria pedagogiczna musi mieć styczność z faktami, a praktyka pedagogiczna musi mieć obudowę teoretyczną, inaczej działania praktyczne prowadziłyby do bezmyślne-*

¹ Por. *Strategia lizbońska*-
[http://www.cie.gov.pl/HLP/files.nsf/0/E47981D8B0655EA1C125711D003CDD1D/\\$file/strategia_lisbonska.pdf](http://www.cie.gov.pl/HLP/files.nsf/0/E47981D8B0655EA1C125711D003CDD1D/$file/strategia_lisbonska.pdf) (data dostępu 19.01.2011)

² Okoń, W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. ŻAK, Warszawa 1995

go rozwiązywania problemów.”³ Praktyka jest elementem niezbędnym w procesie kształcenia, ponieważ daje praktykantowi możliwości sprawdzenia jego wiedzy i umiejętności oraz ich rozwijania w celu dopasowywania się do wymagań sytuacyjnych.

Tymczasem okazuje się, że teoria (wiedza przedmiotowa) ma zdecydowanie większy udział w programach kształcenia nauczycieli różnych specjalizacji. Zbyt mało jest treści o charakterze pedagogiczno-psychologicznym i metodycznym (dotyczących tzw. kompetencji nauczycielskich)⁴. Oczywiście kształcenie kierunkowe jest bardzo ważne, jednakże niewystarczające w praktyce nauczycielskiej. Nauczyciele funkcjonują w sytuacjach niezwykle złożonych, wymagających elastyczności. Mają do zrealizowania wiele różnych funkcji i zadań. Bez możliwości przećwiczenia w rzeczywistych warunkach i pod okiem doświadczonego opiekuna, przyszli pedagodzy nie będą w stanie sprostać czekającym ich wymaganiom. Już na etapie studiów, należy im zapewnić możliwość sprawdzenia swoich umiejętności, konfrontacji z rzeczywistością opanowanej w toku studiów wiedzy, a także osobistych przekonań na własny temat oraz w kwestii środowiska szkolnego. To tylko pierwsze szlify w działalności nauczycielskiej – dalszy rozwój i doskonalenie kompetencji oraz posiadanych/stosowanych narzędzi przebiega nieustająco w trakcie całej kariery zawodowej.

Organizacja praktyk optymalnych dla rozwoju studenta powinna bazować na doborze odpowiednich szkół, gdzie praktykanci mogą realizować różnorodne cele i zadania. Ponadto niezbędna jest opieka doświadczonych nauczycieli ze strony placówki przyjmującej, jak również z ramienia macierzystej uczelni. Studenci natomiast, muszą zapoznać się z przewidzianym dla nich zakresem praw i obowiązków⁵.

³ Palka S., *Teoria pedagogiczna a praktyczne doświadczenia nauczycieli*, Wydawnictwa szkolne i pedagogiczne, Warszawa, 1989, s.73

⁴ Kuczyńska Z. *Refleksje na temat kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego*. Materiały z IV Konferencji Edukacja XXI wieku. <http://konferencja.21.edu.pl/publikacje/4/3/401.pdf> (data dostępu 19.01.2011)

⁵ Madejski, E. *Praktyki pedagogiczne w kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego*. http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=1429&f=artykul_1429.rtf (data dostępu 19.01.2011)

2. Unijne i krajowe wytyczne regulujące kwestie praktyk pedagogicznych w kształceniu nauczycieli

Systemy kształcenia i wymagania względem nauczycieli w krajach członkowskich Unii Europejskiej są dość zróżnicowane. Wynika to z faktu, że na kształtowanie się polityki edukacyjnej i jej realizację wpływ mają warunki gospodarcze, społeczne, kulturowe. W związku z tym, nie zostały sformułowane specyficzne akty prawne regulujące szczegółowo kwestie kształcenia nauczycieli obowiązujące w całej Unii. Opracowano jedynie dość ogólne wytyczne, które mają na celu zachowanie pewnych standardów i zwiększanie jakości edukacji nauczycieli. Wytyczne te mają stanowić ramę, którą wypełniają odpowiednie regulacje krajowe. W polskim ustawodawstwie istnieje kilka podstawowych dokumentów, które odnoszą się do kształcenia nauczycieli oraz praktyk pedagogicznych, jak elementu tego procesu. Do najważniejszych należy m.in. *Ustawa Prawo o Szkolnictwie Wyższym* czy *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7.09.2004 w sprawie standardów kształcenia nauczycieli*.

2.1. Unijne wytyczne dotyczące kształcenia nauczycieli

*Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 23 września 2008r. w sprawie poprawy jakości kształcenia nauczycieli*⁶ zawiera wiele postulatów i rekomendacji dotyczących kształcenia nauczycieli, wymagań względem tej grupy zawodowej i stawianych przed nią zadań. Z punktu widzenia niniejszego raportu, najważniejszym – choć bardzo ogólnym – zapisem, jest punkt 13 w którym Parlament Europejski „wzywa państwa członkowskie do zapewnienia, aby jedynie odpowiednio wykwalifikowani nauczyciele wychowania fizycznego prowadzili lekcje WF w państwowym systemie szkolnictwa.”⁷

Jak już wspomniano, w Unii Europejskiej obowiązują jedynie ogólne wskazówki dotyczące procesu kształcenia nauczycieli. Mają one pełnić funkcję elementarnych założeń, których realizacja przyczyni się do stworzenia i rozwoju kadry nauczycielskiej, także w dziedzinie wychowania fizycznego. Zalecenia te odnoszą się do czterech głównych kwestii⁸:

⁶ *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 23 września 2008r. w sprawie poprawy jakości kształcenia nauczycieli*. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 14.01.2011
<http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:008E:0012:0017:PL:PDF> (data dostępu 18.01.2011)

⁷ Tamże, s. 16

⁸ *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*.
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf (data dostępu 18.01.2011)

a. Wysokie kwalifikacje

Nauczyciele mają do odegrania niebagatelną rolę w społeczeństwie, ponieważ ich działania wpływają na kolejne pokolenia obywateli Unii Europejskiej. Dlatego niezwykle istotne jest, by zawód ten wykonywały osoby, które posiadają wysokie kwalifikacje, istotne dla kierowania procesem kształcenia i wychowania podopiecznych. Obecnie wg *Strategii Lizbońskiej*⁹ każdy pedagog musi legitymować się wykształceniem wyższym (zgodnie z *Deklaracją Bolońską* z 1999¹⁰ oznacza to co najmniej studia I stopnia pozwalające uzyskać tytuł zawodowy licencjata). W założeniu ma to gwarantować, że nauczyciele będą mieć minimum niezbędnych kwalifikacji (choć studia nie są warunkiem wystarczającym w przypadku nauczycieli praktycznej nauki zawodu, dla których równie istotne jest praktyczne doświadczenie w konkretnej branży). Należy pamiętać o tym, aby proces kształcenia pedagogów obejmował wiele różnych aspektów, począwszy od wiedzy kierunkowej (przedmiotowej) oraz umiejętności z zakresu metodyki i pedagogiki, poprzez kompetencje społeczne, niezbędne w praktyce nauczycielskiej (np. komunikacja, motywowanie i wspieranie uczniów, negocjacje), po znajomość i rozumienie zjawisk społeczno-kulturowych.

b. Kształcenie ustawiczne

Ukończenie studiów wyższych nie jest wystarczające, aby efektywnie pracować w zawodzie nauczyciela. Praca w środowisku szkolnym jest specyficzna, ponieważ działania odbywają się w sytuacjach bardzo zróżnicowanych, niestereotypowych, wymagających elastyczności i dopasowania się do nagłych, nieprzewidywalnych zmian¹¹. Niezbędny jest ciągły rozwój, uczenie się nowych rzeczy, poznawanie innowacyjnych technik i technologii oraz wypracowywanie nowych, skutecznych wzorców działania. W związku z tym, należy zadbać o współpracę placówek kształcących nauczycieli (uczelnie, kolegia, ośrodki kształcenia) z instytucjami, w których pedagodzy wykonują swoją pracę (szkoły, placówki opiekuńczo-wychowawcze, itp.), w ten sposób umożliwiając przyszłym i obecnym nauczycielom optymalne warunki rozwoju ich umiejętności i wiedzy. Z kolei działalność badawczo-naukowa nauczycieli jest cennym źródłem innowacyjnych i efektywnych rozwiązań, których wdrożenie w szkołach pozwoliłoby na ich dopasowanie się do potrzeb nowoczesnego społeczeństwa.

⁹ *Strategia Lizbońska*

[http://www.cie.gov.pl/HLP/files.nsf/0/E47981D8B0655EA1C125711D003CDD1D/\\$file/strategia_lisbonska.pdf](http://www.cie.gov.pl/HLP/files.nsf/0/E47981D8B0655EA1C125711D003CDD1D/$file/strategia_lisbonska.pdf) (data dostępu 18.01.2011)

¹⁰ *Deklaracja Bolońska* http://www.us.edu.pl/files/wiadomosci/pliki/pl_deklaracja_bolonska1999.pdf (data dostępu 18.01.2011)

¹¹ Bielski, J. *Kompetentny nauczyciel*. http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=1369&f=artykul_1369.doc

c. Mobilność

Promowanie mobilności w nowoczesnym procesie kształcenia to jedna z najważniejszych rekomendacji. Praktyka w różnorodnych, nowych jakościowo sytuacjach sprzyja rozwojowi zawodowemu i osobistemu. Udział obecnych i przyszłych pedagogów w różnego rodzaju projektach krajowych i międzynarodowych to atrakcyjny sposób na podniesie kwalifikacji. Dzięki wyjazdom zagranicznym uczestnicy mogą poznawać rozwiązania wypracowane i stosowane z powodzeniem w innych krajach. Studenci specjalizacji nauczycielskiej powinni odbywać praktyki nie tylko w szkole, ale również innych placówkach oświatowych. To pozwoli im poznać przyszłe środowisko pracy, zapoznać się z jego specyfiką, obserwować doświadczonych pedagogów i uczyć się pracować w warunkach rzeczywistych.

d. Współpraca partnerska

Efektywność kształcenia nauczycieli jest warunkowana współpracą różnorodnych jednostek i placówek oświatowych oraz instytucji i przedsiębiorstw, w których studenci i nauczyciele mogą odbywać praktyki i tym samym rozwijać posiadane kompetencje i nabywać nowe umiejętności. Takie współdziałanie w ramach różnych partnerstw przynosi pozytywne efekty dla wszystkich podmiotów uczestniczących. Uczelnie zyskują bazę instytucji, w których studenci mogą zdobywać doświadczenia praktyczne. Ponadto mogą czerpać informacje dotyczące nowoczesnych technik i technologii efektywnych w warunkach rzeczywistych, jak również uzyskują dostęp do – niekiedy tanich – innowacyjnych narzędzi i sprzętu. Z kolei szkoły czy przedsiębiorstwa mogą wykorzystywać w praktyce opracowane rozwiązania teoretyczne czy wyniki najnowszych badań.

Opisane zalecenia są efektem m.in. poczynionych przez Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny obserwacji dotyczących możliwych problemów w kwestii kształcenia nauczycieli. EKES¹² sugeruje, by szczególną uwagę zwrócić na powiązanie zawodu nauczyciela z kwalifikacjami odpowiadającymi potrzebom nowoczesnych obywateli (będących wynikiem m.in. globalizacji, kontaktów międzykulturowych oraz ciągłych zmian i rozwoju technologii). Bardzo istotne jest, aby w procesie kształcenia nauczycieli wypracować i utrzymywać równowagę między edukacją czysto akademicką (wiedza teoretyczna, przedmiotowa) oraz psycho-pedagogiczną z uwzględnieniem działań praktycznych (wiedza z zakresu psychologii i pedagogiki, a także rozwój umiejętności metodycznych, a także kompetencji społecznych,

¹² Por. Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego w sprawie poprawy jakości kształcenia nauczycieli *COM(2007) 392 wersja ostateczna(2008/C 151/13)*

np. motywowanie do nauki, praca w zespole). Ponieważ zasadnym wydaje się założenie, że studia ze specjalizacją nauczycielską, to jedynie kształcenie wstępne, przekazanie podstawowej wiedzy i narzędzi, EKES rekomenduje również ustawiczne kształcenie. Głównym wnioskiem płynącym z wytycznych unijnych jest zapewnienie wysokiej jakości kształcenia nauczycieli, niezależnie od przedmiotu i poziomu nauczania (studia/szkolenia w ramach kształcenia ustawicznego).

2.2. Krajowe akty prawne

Regulacje krajowe pełnią funkcję uzupełniającą w stosunku do wytycznych unijnych. Ich zadaniem jest szczegółowa regulacja kwestii dotyczących oświaty, polityki edukacyjnej i kształcenia nauczycieli w sposób zgodny z rekomendacjami unijnymi. Polskie ustawodawstwo obejmuje kilka dokumentów (ustaw i rozporządzeń Rady Ministrów lub ministra właściwego), które m.in. zawierają standardy kształcenia nauczycieli, określają warunki konieczne do uzyskania zawodu nauczyciela i prezentują możliwości uzyskania niezbędnych kwalifikacji. Te akty prawne są również podstawą do organizacji praktyk w ramach poszczególnych kierunków studiów, w tym specjalizacji nauczycielskiej. Poniżej pokrótce je opisano.

*Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym*¹³

Ta ustawa jest dość ogólnikowo sformułowanym dokumentem regulującym działalność polskich publicznych i niepublicznych uczelni wyższych. Odnosi się do procesu kształcenia nauczycieli o tyle, że zgodnie z wytycznymi unijnymi przewiduje dla każdego nauczyciela obowiązek posiadania wyższego wykształcenia. W wielu przypadkach *Ustawa...* odsyła do odpowiednich aktów wykonawczych uszczegóławiających jej przepisy. Z punktu widzenia tematyki niniejszego raportu, najistotniejszy jest artykuł 9 *Ustawy...*, który odnosi się do standardów kształcenia na poszczególnych kierunkach (w tym wychowania fizycznego). Stanowi on jednak tylko odesłanie do rozporządzenia właściwego ministra, w celu zapoznania z dokładniejszymi informacjami dotyczącymi m.in. takich kwestii jak sylwetka absolwenta, warunki ukończenia studiów czy wymogi w zakresie praktyk studenckich będących elementem programowym studiów. Ten sam artykuł *Ustawy...* wskazuje, że szczegółowe regulacje odnośnie praktyk pedagogicznych również znajdują się w odpowiednim rozporządzeniu właściwego ministra.

¹³ Dz. U. 2005 Nr 164 poz. 1365

Ze względu na problematykę niniejszego raportu, ważnym elementem *Ustawy...* jest art. 189, który definiuje podstawowe prawa i obowiązki studenta oraz stwierdza, że do tych ostatnich należy m.in. „*składanie egzaminów, odbywanie praktyk¹⁴ i spełnianie innych wymogów przewidzianych w planie studiów*” (pkt.2, ust.2. art. 189). Ponadto, przepisy *Ustawy...* (m.in. artykuły: 17, 160, 166) określają, jakie dokumenty (statut uczelni, regulamin studiów, uchwały Senatu uczelni) zawierać mogą regulacje dotyczące organizacji studiów.

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12.03.2009 w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli.¹⁵

Ten dokument określa kwalifikacje, jakie musi posiadać kandydat, aby podjąć pracę w zawodzie nauczyciela w takich instytucjach, jak przedszkole, szkoły różnego rodzaju, poradnie psychologiczno-pedagogiczne, czy zakłady kształcenia/doskonalenia nauczycieli. Pierwszym warunkiem wymaganym zasadniczo od wszystkich nauczycieli (wyjątek stanowią nauczyciele praktycznej nauki zawodu) jest kierunkowe (dotyczące nauczanego przedmiotu, np. matematyki czy chemii) wykształcenie wyższe na poziomie co najmniej licencjackim (studia I stopnia) lub – w przypadku pracy w przedszkolu i nauczaniu klas I-III, tzw. nauczaniu zintegrowanym – ukończenia studiów na kierunku pedagogika wieku wczesnodziecięcego. Zatrudnienie w przedszkolu i szkole podstawowej jest możliwe, jeśli kandydat ukończył odpowiedni zakład kształcenia nauczycieli¹⁶. Drugim warunkiem niezbędnym do podjęcia pracy w zawodzie nauczyciela jest ukończenie przeszkolenia pedagogicznego (nie dotyczy absolwentów zakładów kształcenia nauczycieli).

W paragrafie 1 (pkt. 3) *Rozporządzenia...* podano następującą definicję przeszkolenia pedagogicznego: „*nabywanie wiedzy i umiejętności z zakresu psychologii, pedagogiki i dydaktyki szczegółowej, nauczanych w wymiarze nie mniejszym niż 270 godzin w powiązaniu z kierunkiem (specjalnością) kształcenia oraz pozytywnie ocenioną praktyką pedagogiczną w wymiarze nie mniejszym niż 150 godzin*”

Dopuszczenie do pracy w zawodzie nauczyciela jest więc warunkowane nie tylko opanowaniem pewnej wiedzy kierunkowej (z zakresu nauczanego przedmiotu) i specyficznej dla specjalizacji nauczycielskiej (np. dotyczącej metodyki czy psychologii), ale także uczestnictwem w praktyce pedagogicznej w wymiarze minimum 150 godzin.

¹⁴ Wyróżnienie Autorów

¹⁵ Dz. U. 2009 Nr.50 poz.400

¹⁶ Tj. w zakresie specjalności odpowiadającej prowadzonym zajęciom lub przygotowującej do pracy z dziećmi w wieku przedszkolnym i wczesnoszkolnym

Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7.09.2004 w sprawie standardów kształcenia nauczycieli.¹⁷

Ten akt prawny jest niezwykle istotny z punktu widzenia niniejszego raportu, ponieważ po pierwsze zgodnie ze swoim tytułem, reguluje kwestie standardów kształcenia nauczycieli, a po drugie – zawiera istotne zalecenia co do praktyk pedagogicznych. *Rozporządzenie...* przede wszystkim wskazuje te elementy programu kształcenia, które są konieczne do uzyskania zawodu nauczyciela. Jak już wspomniano przy okazji omawiania poprzedniego rozporządzenia, kandydat na nauczyciela musi legitymować się kierunkowym wykształceniem wyższym. Może to być wykształcenie w ramach jednej bądź dwóch specjalności, uprawniające odpowiednio do nauczania jednego bądź dwóch przedmiotów. Studia mogą odbywać się w trybie studiów I (licencjat) i II stopnia (studia uzupełniające, przy czym o przyjęcie na takie studia mogą ubiegać się tylko absolwenci wyższych studiów zawodowych w specjalizacji nauczycielskiej lub jednolitych studiów magisterskich). Aby pracować w zawodzie nauczyciela, należy ukończyć specjalizację nauczycielską, której program obejmuje zarówno kursy z zakresu wiedzy kierunkowej, jak też kształcenie:

- nauczycielskie (dydaktyka, psychologia, pedagogika, przygotowanie do wykonywania zadań wychowawczych i opiekuńczych);
- z zakresu technologii informacyjnej (umożliwiającej wykorzystanie nowoczesnych technologii w trakcie prowadzenia zajęć);
- językowe (co najmniej jeden język obcy);

a także praktyki pedagogiczne (Dział I, Pkt.6), których celem głównym jest opanowanie i doskonalenie umiejętności zawodowych oraz poznanie warunków i specyfiki funkcjonowania placówek, które w przyszłości będą miejscem pracy absolwenta.

Dział X charakteryzowanego rozporządzenia opisuje szczegółowe cele praktyk pedagogicznych. Zalicza się do nich:

- zapoznanie się ze sposobem organizacji pracy w różnych instytucjach (szkołach, placówkach opiekuńczych, itp.), ze szczególnym uwzględnieniem takich, w których absolwenci mogą znaleźć zatrudnienie;
- opanowanie i doskonalenie określonych kompetencji związanych z pracą nauczyciela, a zwłaszcza:
 - planowania, prowadzenia, dokumentowania zajęć;
 - prowadzenia i dokumentowania obserwacji zajęć;

¹⁷ Dz. U. Nr 207 poz. 2110

- analizowania pracy nauczyciela oraz uczniów obserwowanych w trakcie praktyki (realizowane na etapie omawiania praktyk z innymi praktykantami i opiekunami);
- analizowania pracy własnej i uczniów oraz analizowanie jej skutków.

Powyzsze cele maja być realizowane w trakcie działań programowych przewidzianych *Rozporządzeniem...* Odbywa się to m.in. poprzez:

- wizyty w szkołach i innych placówkach związanych z oświatą;
- obserwację zajęć prowadzonych przez innego, doświadczonego nauczyciela;
- asystowanie nauczycielowi w zajęciach;
- współprowadzenie zajęć z nauczycielem lub prowadzenie ich w sposób samodzielny;
- planowanie i omawianie zajęć przeprowadzonych samodzielnie, przez innych praktykantów lub nauczycieli.

Zgodnie z zapisem omawianego aktu wykonawczego, praktyki muszą być tak zorganizowane, by wszyscy studenci mieli zagwarantowane uczestnictwo w wymienionych formach działań w różnych szkołach i placówkach. To uczelnia macierzysta jest zobowiązana do nawiązywania i podtrzymywania kontaktów z tymi instytucjami, które umożliwiają studentom odbywanie praktyki pedagogicznej. W programie kształcenia na specjalizacji nauczycielskiej musi być zaplanowany czas wystarczający na przygotowanie studenta do praktyki, jej przeprowadzenie oraz omówienie.

W zależności od trybu studiów (por. tab. 1), praktykanci muszą przepracować określoną ilość godzin. W przypadku wyższych studiów zawodowych oraz jednolitych studiów magisterskich, co najmniej 40% wymiaru godzinowego praktyk powinno zostać zrealizowane w trakcie ostatniego roku kształcenia nauczycielskiego. Natomiast, samodzielne prowadzenie zajęć ma wynosić nie mniej niż 30% całkowitego czasu przewidzianego na praktyki.

Tablica 1. Wymiar godzinowy praktyk pedagogicznych w przypadku określonego trybu studiów

Tryb studiów	Studia wyższe zawodowe	Studia jednolite magisterskie		Studia uzupełniające magisterskie	
	Dwie specjalności	Jedna specjalność	Dwie specjalności	Jedna specjalność	Dwie specjalności

Minimalny wymiar praktyk pedagogicznych	Łącznie dla dwóch specjalności 180 godzin	150 godzin	210 godzin	35 godzin	45 godzin
---	---	------------	------------	-----------	-----------

Źródło: opracowanie własne na podstawie *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7.09.2004 w sprawie standardów kształcenia nauczycieli*

Warto zwrócić uwagę, że w myśl *Rozporządzenia...* proces kształcenia nauczycieli musi obejmować dwa aspekty – kształcenie kierunkowe oraz praktyczne przygotowanie pedagogiczne. Oba elementy muszą się ze sobą wiązać w sposób logiczny, np. kompetencje z zakresu metodyki mają być dopasowane do specyfiki nauczanego przedmiotu. Natomiast praktyki pedagogiczne powinny umożliwiać doskonalenie tej wiedzy i umiejętności, które są związane z kształceniem kierunkowym (np. wychowaniem fizycznym czy matematyką). Nie wolno też zapominać o ogólnej wiedzy z zakresu psychologii i pedagogiki, która jest niezbędna w pracy nauczyciela. Dlatego też, *Rozporządzenie...* przewiduje, że ok. 30 godzin zajęć w trakcie praktyk powinno łączyć się z kształceniem psycho-pedagogicznym. Istotną kwestią jest również fakt, że zgodnie z *Rozporządzeniem...* praktyki pedagogiczne podlegają dokumentacji i ocenie, przy której należy uwzględnić opinię opiekuna praktyk.

Podsumowując, omawiany akt wykonawczy stanowi podstawę do planowania w programie nauczania i organizowania praktyk pedagogicznych dla studentów specjalizacji nauczycielskiej. Uczelnie wyższe kształcące przyszłych nauczycieli zobowiązane są do przygotowywania swoich programów na zasadach spełniających te podstawowe założenia.

***Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12.07.2007 w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki.*¹⁸**

Ze względu na tematykę niniejszego raportu, z tego dokumentu interesujące są przede wszystkim zapisy dotyczące standardów kształcenia na kierunku: wychowanie fizyczne. W załączniku nr 113 do *Rozporządzenia...* sformułowano najważniejsze zalecenia, co do treści realizowanych w programie nauczania z uwzględnieniem minimalnego wymiaru godzinowego dla każdego przedmiotu. Określono również minimalny czas trwania praktyk zawodowych (niezależnie od praktyk pedagogicznych przewidzianych w ramach specjalizacji nauczycielskiej). Dokument zawiera także informacje na temat kwalifikacji, jakie uzyskuje absolwent kierunku oraz wymienia przykładowe instytucje, w których absolwent może znaleźć zatrudnienie. Studia na kierunku wychowanie fizyczne przygotowują do pracy w szkole

¹⁸ Dz. U. 2007 Nr 164 poz.1166

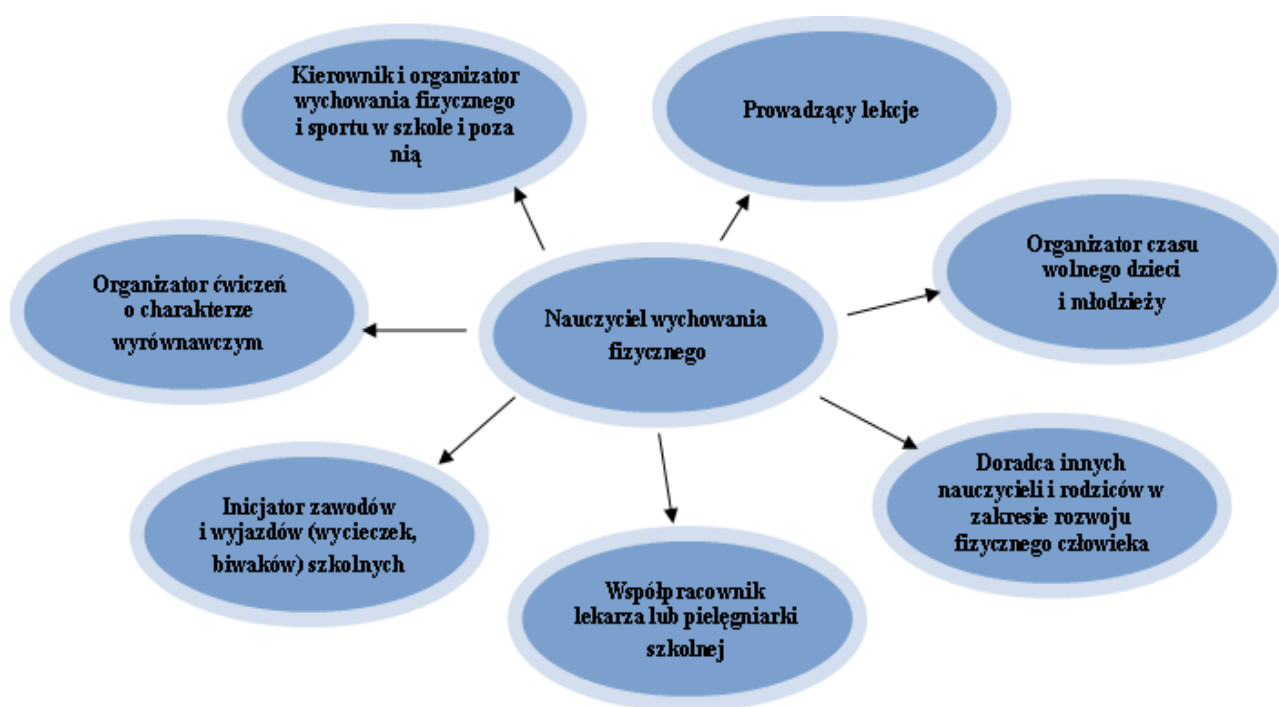
(podstawowej i gimnazjalnej w przypadku absolwentów studiów I stopnia oraz każdego typu – po ukończeniu studiów uzupełniających bądź jednolitych magisterskich), przy czym warunkiem niezbędnym jest ukończenie specjalizacji nauczycielskiej odpowiadającej standardom wyznaczonym zapisami opisywanego już *Rozporządzenia Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7.09.2004 w sprawie standardów kształcenia nauczycieli*.

3. Specyfika pracy nauczyciela wychowania fizycznego

3.1. Role i kompetencje nauczyciela wychowania fizycznego

Nauczyciel wychowania fizycznego ma przed sobą nie lada wyzwania, ponieważ jego rola nie ogranicza się tylko do przekazywania teoretycznych treści. Pełni on wiele różnych ról (por. rys. 1), wykonuje różne zadania, wychowuje uczniów, promuje zdrowy tryb życia, zachęca do uprawiania sportu, dba o wieloaspektowy rozwój podopiecznych.

Rysunek 1. Role nauczyciela wychowania fizycznego we współczesnej szkole

Źródło: opracowanie własne na podstawie: Mielcarek, P., *Nauczyciel wychowania fizycznego – jego osobowość i praca*, <http://www.zssgebice.republika.pl/documents/Nauczycielwychowaniafizycznego-jegoosobowoaipraca.doc> (data dostępu 19.01.2011)

Celem pracy nauczyciela wychowania fizycznego jest nie tylko sprawność fizyczna wychowanków i osiągnięcie przez nich świetnych wyników sportowych, ale wykształcenie „człowieka wszechstronnie rozwiniętego [...] samodzielnie myślącego, wrażliwego, otwarte-

go i kreatywnego, człowieka odpowiedzialnego za siebie, chcącego doskonalić się pod względem intelektualnym, afektywnym i fizycznym, umiejącego samodzielnie uczyć się, dbać o zdrowie i sprawność fizyczną, który potrafi korzystać w swoim doskonaleniu z najnowszej technologii informatycznej, człowieka umiejącego odpowiedzieć sobie na pytania: jak żyć godnie i zgodnie z naturą.”¹⁹

W związku z tak szerokim spektrum zadań i celów, nauczyciele wychowania fizycznego powinni posiadać określone kompetencje. Specjaliści opracowali różnorodne klasyfikacje umiejętności nauczycielskich. Według Komitetu Nauk Pedagogicznych PAN²⁰ można wyróżnić sześć typów kompetencji pedagogicznych:

- Prakseologiczne – obejmują umiejętności powiązane bezpośrednio z dydaktyką, a więc m.in. diagnoza, planowanie, organizacja i kierowanie procesem kształcenia, ocena i kontrola uczniów oraz efektów własnych działań pedagogicznych;
- Komunikacyjne – odnoszą się nie tylko do kwestii językowych, zasobu słownictwa czy poprawnego formułowania wypowiedzi, ale również do komunikacji interpersonalnej, a więc komunikacji niewerbalnej, umiejętności aktywnego słuchania, zrozumienia i empatii;
- Współdziałania – to wszelkie kompetencje, które inicjują i wspierają współpracę zarówno między uczniem i nauczycielem, jak również między uczniami. Wiązą się z zachowaniami prospołecznymi i działaniami o charakterze integracyjnym. Należą do nich m.in. umiejętności rozwiązywania konfliktów (mediacji i negocjacji);
- Kreatywne – wyrażają się elastycznym podejściu do różnych sytuacji, samodzielnym, krytycznym myśleniu i opracowywaniu nowych, niestandardowych rozwiązań oraz wykorzystywaniu innowacyjnych pomysłów. Twórczość w działaniach nauczyciela jest niezwykle ważna ze względu na dynamikę, zmienność i nieprzewidywalność sytuacji w środowisku szkolnym;
- Informatyczne – dotyczą otwartości na nowe osiągnięcia nauki i techniki, wykorzystywania innowacji technologicznych, a także znajomości języków obcych i umiejętności z zakresu informatyki;

¹⁹ Bielski, J. *Jaki powinien być nauczyciel wychowania fizycznego*. s.1
http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=40&f=artykul_40.doc (data dostępu 19.01.2011)

²⁰ Za: Bielski, J. *Kompetentny nauczyciel*.
http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=1369&f=artykul_1369.doc (data dostępu 19.01.2011)
oraz Bielski, J. *Jaki powinien być nauczyciel...*,s.1

- Moralne – przejawiają się w takich umiejętnościach jak refleksyjność w zakresie własnych działań, znajomości etyki i podejmowaniu współodpowiedzialności za swoich podopiecznych, ich rozwój i zdrowie.

Nauczyciel kompetentny nie tylko posiada i potrafi wykorzystać powyższe umiejętności w procesie nauczania i wychowania, ale również stara się rozwijać je u swoich podopiecznych. Jak widać, pedagodzy poza wszechstronnym wykształceniem teoretycznym, muszą wykazywać określone umiejętności, gdyż to warunkuje skuteczność procesu dydaktyczno-wychowawczego. Wykształcenie i rozwój tych kompetencji może nastąpić tylko poprzez doświadczenia praktyczne, dlatego studenci specjalizacji nauczycielskiej muszą mieć jak najwięcej możliwości obserwacji skutecznych, wykwalifikowanych nauczycieli, wykorzystywania wyuczonych teorii i ćwiczenia nabywanych umiejętności w warunkach rzeczywistych. Jest to możliwe dzięki obowiązkowym i fakultatywnym praktykom w szkołach i innych placówkach oświatowych czy w tzw. szkołach ćwiczeń²¹.

3.2. Efektywne praktyki pedagogiczne dla przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego

W literaturze podaje się kilka rodzajów funkcji, jakie realizowane są w trakcie praktyk pedagogicznych (w odniesieniu do studentów wychowania fizycznego)²²:

- Poznawcza – dotyczy zaznajomienia się z warunkami pracy w szkole (zwłaszcza w aspekcie prowadzenia zajęć wychowania fizycznego), ale także środowiska pozaszkolnego, które również ma wpływ na cele i zadania stawiane przed nauczycielem wychowania fizycznego. Innym, bardzo ważnym elementem tej funkcji jest oczywiście poznanie ucznia (jego charakterystyki osobowościowej, indywidualnych cech fizycznych i umysłowych, poziomu rozwoju i predyspozycji);
- Kształcząca – celem praktyk jest opanowanie i doskonalenie podstawowych umiejętności związanych z pracą nauczyciela, a więc m.in. wypracowanie pewnego repertuaru zachowań, wypróbowanie i dopasowanie do rzeczywistych warunków sytuacyjnych środków i metod działania (poznanych m.in. w trakcie kształcenia teoretycznego), czyli rozwój warsztatu pracy w trakcie zajęć hospitowanych i prowadzonych samodzielnie;

²¹ Por. np. Kuzitowicz, W., *O kształceniu do zawodu nauczyciela*. http://www.gazeta.edu.pl/O_ksztalceniu_do_zawodu_nauczyciela-95_802-0.html (data dostępu 19.01.2011).

²² Mańkowska, Sadowska (1997) za: Momola, I., Warchoł, K. (2009). Założone, a rzeczywiste efekty praktyk pedagogicznych w opinii studentów wychowania fizycznego. W: Muszkieta, R. (red.) *Kształcenie kadr w zakresie kultury fizycznej*. Poznań, WWSTiZ

- Weryfikująca – wynika bezpośrednio z dwóch poprzednich funkcji, ponieważ to właśnie w jej ramach praktykant ocenia swoje umiejętności i przygotowanie do pracy w stosunku do realnych wymagań, jakie stawia praca w szkole. Jej efektem jest ewaluacja, która wskazuje, jakie elementy są silną stroną studenta oraz nad jakimi kompetencjami student powinien pracować;
- Wdrożeniowa – chodzi tu o bezpośrednio przygotowywanie praktykanta do zawodu nauczyciela. Funkcja ta obejmuje rzeczywiste działania podejmowane przez studenta, doskonalenie umiejętności społecznych (nawiązywania kontaktu i współpracy z uczniami, innymi nauczycielami i pracownikami) oraz elastyczności w prowadzeniu procesu dydaktyczno-wychowawczego, dopasowanie środków realizacji celu do aktualnych potrzeb i sytuacji;
- Integracyjna – wiąże się z dostosowywaniem czy łączeniem elementów różnych dziedzin wiedzy teoretycznej przedmiotowej, jak też psycho-pedagogicznej i metodycznej oraz integracji między szkołami i uczelniami przygotowującymi przyszłe kadry nauczycielskie;
- Innowacyjna – obejmuje kształtowanie postawy pomysłowości, kreatywności i innowacyjności w wykorzystywaniu wiedzy teoretycznej w praktyce.

Efektywne praktyki pedagogiczne (niezależnie od przedmiotu kierunkowego) powinny więc spełniać niezbędne funkcje i umożliwiać rozwój opisanych kompetencji nauczycielskich. Przyszli nauczyciele powinni mieć możliwość sprawdzenia się w różnorodnych warunkach. W związku z tym uczelnie zazwyczaj zapewniają praktyki w różnych placówkach wychowawczo-opiekuńczych oraz szkołach (podstawowych, gimnazjalnych i – w przypadku studentów studiów uzupełniających/ jednolitych magisterskich - ponadgimnazjalnych²³). Przykładowo, studenci Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu (AWFiS) w Gdańsku są zobowiązani do zrealizowania po 75 godzin praktyki w szkole każdego typu. Wymiar godzinowy i miejsca praktyk mogą różnić się dla studentów stacjonarnych i niestacjonarnych – studenci niestacjonarni AWFiS odbywają w gimnazjum tylko 30 godzin praktyki²⁴. Z kolei na jednej z uczelni niepublicznych (Wyższa Szkoła Informatyki w Łodzi²⁵) prowadzących kierunek wychowania fizycznego, zarówno studentów stacjonarnych jak i nie-

²³ W szkołach ponadgimnazjalnych można zatrudniać jedynie osoby, które ukończyły studia II stopnia, zgodnie z *Rozporządzeniem Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12.03.2009 w sprawie szczegółowych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli*

²⁴ Por. programy praktyk w poszczególnych placówkach, dostępnych na stronie <http://www.awf.gda.pl/index.php?id=419> (data dostępu 20.01.2011)

²⁵ <http://info.wsinf.edu.pl/?937> (data dostępu 20.01.2011)

stacjonarnych obowiązują 3-tygodniowe praktyki odpowiednio w szkole podstawowej i gimnazjum.

Cele praktyk formułowane są mniej lub bardziej szczegółowo i zazwyczaj zgadzają się z wytycznymi zawartymi w obowiązujących aktach prawnych. Na przykład studenci-praktykanci z Karkonoskiej Państwowej Szkoły Wyższej, w trakcie praktyk mają²⁶:

- poznać środowisko, w którym mogą znaleźć zatrudnienie, m.in. poprzez zapoznanie się ze strukturą organizacyjną instytucji przyjmującej (szkoły), warunkami pracy, specyfiką funkcjonowania placówki oświatowo – wychowawczej;
- dowiedzieć się jak w warunkach rzeczywistych, na konkretnym przykładzie, organizowane i realizowane są zajęcia z zakresu wychowania fizycznego;
- poznać podmiot procesu nauczania, czyli uczniów (dzieci i młodzież) – ich charakterystykę psychofizyczną, stan zdrowia, możliwości, predyspozycje, ograniczenia;
- nabyć podstawowe umiejętności związane z organizacją i realizacją szeroko pojętego procesu nauczania wychowania fizycznego.

W programach praktyk określane są również bardziej konkretne zadania, jakie stoją przed studentami uczestniczącymi w praktykach. Aby wyciągnąć realne korzyści z uczestnictwa w praktykach pedagogicznych studenci kierunku wychowanie fizyczne ze specjalnością nauczycielską powinni m.in.²⁷:

- zapoznać się z dokumentacją szkolną dotyczącą wychowania fizycznego, np. programem wychowania fizycznego, planami lekcji, dziennikami;
- prowadzić obserwacje lekcji prowadzonych przez wychowawców, nauczycieli wychowania fizycznego oraz innych przedmiotów;
- asystować i samodzielnie prowadzić zajęcia dotyczące wychowania fizycznego i edukacji zdrowotnej (zarówno w klasach nauczania zintegrowanego, jak i w klasach IV-VI oraz gimnazjum);
- zapoznać się z działalnością świetlicy szkolnej, pedagoga szkolnego.

Realizacja takich celów i zdań – wynikających również z formalnych wymogów względem praktyk pedagogicznych – powinna być pierwszym, niezwykle ważnym krokiem

²⁶Por. program dostępny na stronie http://www.kk.jgora.pl/doc/mcpz/100505/program_praktyk_I_rok_wf.pdf (data dostępu 24.01.2011)

²⁷Takie zadania stoją przed studentami-praktykantami Gdańskiej Akademii Wychowania Fizycznego i Sportu. Por. programy praktyk w poszczególnych placówkach, dostępnych na stronie <http://www.awf.gda.pl/index.php?id=419> (data dostępu 20.01.2011)

na drodze rozwoju w zawodzie nauczyciela. Dzięki temu, różnorodne sytuacje, możliwe kłopoty wychowawcze czy warunki pracy w szkole nie będą kompletnym zaskoczeniem dla świeżo upieczonego absolwenta wychowania fizycznego ze specjalizacją nauczycielską.

Badania uwzględniające opinie studentów-praktykantów wskazują, że są oni raczej zadowoleni z oferowanych im programów praktyk, choć w niektórych przypadkach wprowadziliby oni znaczące zmiany. Analiza ankiet (z lat 1999–2002) wypełnianych po odbyciu praktyk przez studentów wychowania fizycznego gorzowskiej filii AWF Poznań wykazała²⁸, że ponad połowa uczestników oceniła swoją wiedzę z zakresu metodyki jako wystarczającą na etapie praktycznego przygotowywania do zawodu. Studenci byli zaangażowani w różnorodne działania (np. zajęcia pozalekcyjne, organizacja zawodów sportowych) na rzecz placówki przyjmującej, mieli więc wiele okazji do wypróbowania swoich umiejętności. Praktykanci uznali przyswojoną w toku studiów wiedzę ogólną oraz znajomość metodyki i przepisów dyscyplin sportowych jako szczególnie przydatną w trakcie praktyki. Potrafili krytycznie ocenić swoją wiedzę teoretyczną i praktyczną, wskazując na konkretne trudności i braki, jak np. problemy z opanowaniem grupy, kłopoty w trakcie sędziowania – także ze względu na nieznaną znajomość przepisów, nieumiejętne rozplanowanie czasu przeznaczzonego na lekcję, itp. Ok. 1/3 studentów określiła program praktyk jako atrakcyjny i umożliwiający wszechstronne przygotowanie do pracy w szkole, jednak zwracano uwagę na potrzebę wydłużenia czasu praktyk i zwiększenie liczby godzin samodzielnego prowadzenia zajęć. Problematicznym okazał się również brak dostępu do literatury fachowej w sytuacji, gdy student odbywał praktyki poza miejscem studiowania – w takich przypadkach praktykanci częściej zgłaszali brak znajomości wystarczającej ilości ćwiczeń, które mogliby przeprowadzić w trakcie zajęć.

Podobne badania²⁹ przeprowadzono wśród studentów Akademii Wychowania Fizycznego w Krakowie³⁰. Aż 71,8% praktykantów uznało, że program praktyk przewidziany w ramach specjalizacji nauczycielskiej jest dobry, przy czym najwięcej osób wskazało praktyki w szkole ponadgimnazjalnej jako te, które najlepiej spełniały ich oczekiwania. Studentki były również zadowolone z możliwości wzięcia udziału w tzw. praktyce kolonijnej (prawdopodobnie ze względu na jej specyficzny charakter – większy nacisk położony na działalność opiekuńczo-wychowawczą). Wielu praktykantów pozytywnie oceniło także zaangażowanie i pomoc ze strony opiekunów praktyk oraz instytucji przyjmujących.

²⁸Kitowska, M. i in. (2003) *Praktyki pedagogiczne jako forma przygotowania do zawodu nauczyciela wychowania fizycznego*. W: R. Muszkiet (red.) *Nauczyciel i uczeń wyzwaniem dla przyszłości*. Poznań, AWF Poznań

²⁹Madejski, E. *Praktyki pedagogiczne w kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego*.

http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=1429&f=artykul_1429.rtf (data dostępu 19.01.2011)

³⁰Więcej szczegółowych informacji o praktykach pedagogicznych na AWF Kraków można znaleźć w dalszej części opracowania, ponieważ w analizie uwzględniono m.in. program tej właśnie uczelni.

Tylko 16,5% studentów było niezadowolonych w tym zakresie. Prawie 70% osób uważało, że obowiązujący system praktyk spełnia swoją rolę w procesie przygotowania do pracy w zawodzie nauczyciela. Podobny wynik uzyskano w badaniu ankietowym, w którym uczestniczyli studenci wrocławskiej Akademii Wychowania Fizycznego³¹.

Okazuje się jednak, że inne analizy nie potwierdzają pozytywnych wyników uzyskanych w przytoczonych badaniach. Wywiady kwestionariuszowe przeprowadzone wśród pracujących w zawodzie nauczyciela absolwentów Wyższej Szkoły Kultury Fizycznej i Turystyki (WSKFiT im H. Konopackiej)³² ujawniły, że studia (w tym program praktyk pedagogicznych) niewystarczająco przygotowują do pracy w szkole. Osoby badane podkreślały, że brakowało im umiejętności niezbędnych w działalności nauczyciela wychowania fizycznego, m.in. z zakresu pracy z grupą czy rozwijania pozytywnych postaw względem aktywności fizycznej.

³¹ Madejski, E. *Praktyki pedagogiczne w kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego*.
http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=1429&f=artykul_1429.rtf (data dostępu 19.01.2011)

³² Badanie wstępne przeprowadzone na potrzeby Projektu na próbie 76 absolwentów.

4. Analiza programów praktyk pedagogicznych dla studentów wychowania fizycznego na wybranych uczelniach

Niniejszy rozdział prezentuje wyniki analizy programów praktyk pedagogicznych organizowanych na czterech uczelniach zaproszonych do uczestnictwa w badaniu przez Wnioskodawcę Projektu. Udział wzięły następujące szkoły wyższe:

- Wydział Wychowania Fizycznego i Sportu w Białej Podlaskiej (WWFiS)³³;
- Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Krośnie (PWSZ);
- Uniwersytet Rzeszowski (UR);
- Akademia Wychowania Fizycznego w Krakowie (AWFK)³⁴.

Pod uwagę wzięto przede wszystkim informacje dotyczące celów formułowanych w programach i zadań przewidzianych w ramach praktyki dla studentów oraz kwestie organizacyjne, takie jak czas trwania, miejsce czy sposoby dokumentacji praktyk. Programy praktyk poszczególnych uczelni różnią, ponieważ nie ma żadnego wzoru ani nawet wymagań dotyczących takiego dokumentu. Krajowe akty prawne jedynie wskazują, jakie warunki powinny spełniać praktyki pedagogiczne, jednak w żaden sposób nie zobowiązują do tworzenia ich programu.

Cele i założenia praktyk

Wszystkie uczelnie uznają praktyki pedagogiczne za niezbędny element (warunkujący zaliczenie studiów) kształcenia przyszłych nauczycieli wychowania fizycznego, choć ich cele definiują w różny – mniej lub bardziej szczegółowy – sposób. Przykładowo, WWFiS oraz AWFK dostarczyły bardzo ogólnej informacji na ten temat, wskazując, że praktyki mają przygotować studentów do pracy w zawodzie nauczyciela i pełnienia różnych funkcji z tym związanych poprzez rozwijanie i sprawdzanie w rzeczywistych warunkach wiedzy i umiejętności opanowanych w trakcie studiów. Z kolei pozostałe dwie uczelnie poza określeniem takiego ogólnego celu (np. wg PWSZ jest nim „zdobycie i rozwinięcie przez studentów kompetencji umożliwiających im realizację procesu wychowania fizycznego w szkole”) wymieniają po kilkanaście celów szczegółowych, nawiązujących do postulowanych w literaturze funkcji praktyk pedagogicznych³⁵. I tak, z funkcją poznawczą związane są m.in. cele:

³³ Uczelnia macierzysta to Akademia Wychowania Fizycznego w Warszawie

³⁴ Skróty Autorów stosowane na potrzeby niniejszego opracowania

³⁵ Por. poprzedni rozdział

- poznanie różnych aspektów pracy w szkole, warunków i zasad działania placówki, np. zasad funkcjonowania i współpracy pomiędzy poszczególnymi jednostkami organizacyjnymi czy osobami w szkole: dyrektorem, pracownikami sekretariatu, nauczycielami innych przedmiotów oraz zespołu przedmiotowego nauczycieli wychowania fizycznego (PWSZ, UR);
- poznanie sposobów realizacji różnorodnych umiejętności rekreacyjno-sportowych i utylitarnych (UR);
- zapoznanie się z realizacją założeń reformy systemu edukacji w praktyce (UR);
- uzyskanie wiedzy dotyczącej organizacji pracy dydaktyczno-wychowawczej i opiekuńczej na różnych szczeblach edukacji (UR).

Funkcja kształcąca jest realizowana poprzez takie cele, jak:

- doskonalenie się w zakresie pisemnego przygotowywania lekcji oraz innych zajęć ruchowych (PWSZ, UR);
- nabieranie doświadczenia w obserwowaniu lekcji i innych zajęć ruchowych (PWSZ, UR);
- tworzenie podstaw własnego warsztatu pracy w zakresie działalności dydaktycznej, wychowawczej i opiekuńczej (UR).

Do funkcji integracyjnej nawiązują cele dotyczące podejmowania i kształtowania współpracy z różnymi środowiskami szkolnymi i pozaszkolnymi (PWSZ, UR), natomiast funkcje: wdrożeniowa i weryfikacyjna są wypełniane m.in. poprzez:

- doskonalenie umiejętności z zakresu prowadzenia zajęć (PWSZ, UR);
- obserwację i samodzielne prowadzenie zajęć z gimnastyki korekcyjnej (PWSZ, UR);
- pomoc przy organizowaniu różnych imprez szkolnych o charakterze sportowo-rekreacyjnym (PWSZ, UR);
- hospitowanie lekcji i zajęć pozalekcyjnych (UR).

Miejsce i czas trwania praktyk

Informacje nadesłane przez uczelnie biorące udział w badaniu dotyczą przede wszystkim praktyk pedagogicznych w ramach studiów pierwszego stopnia, które uprawniają do pracy w szkołach podstawowych i gimnazjach. W związku z tym, studenci odbywają praktyki w obu rodzajach placówek, przy czym wymiar godzinowy i rozłożenie praktyki różni się np. w zależności od trybu studiów oraz instytucji przyjmującej.

Dla studentów UR niezależnie od trybu studiów przewidziano po 75 godzin praktyk zarówno w szkole podstawowej, jak i w gimnazjum. Różnica polega na tym, że studenci stacjonarni odbywają praktyki w szkole podstawowej na początku V semestru w ciągu czterech tygodni, natomiast niestacjonarni – w trakcie V semestru przez 15 tygodni (dwa razy w tygodniu). Ten ostatni system obowiązuje studentów (stacjonarnych i niestacjonarnych) podczas praktyk w gimnazjum, które realizują w trakcie VI semestru.

W podobny sposób została rozwiązana kwestia praktyk w szkole podstawowej dla studentów stacjonarnych AWFK, tzn. praktykanci muszą spędzać w szkole jeden dzień (6 godzin) w tygodniu w trakcie całego IV semestru (15 tygodni). Placówki są wybierane przez uczelnię. Doświadczeni nauczyciele mają pod opieką pięcioosobowe grupy. Danego dnia każdy student przez jedną godzinę samodzielnie prowadzi zajęcia, a przez cztery – obserwuje kolegów prowadzących lekcje). W czasie ostatniej godziny wspólnie z nauczycielem-opiekunem oraz pozostałymi praktykantami omawiane są wszystkie przeprowadzone tego dnia zajęcia. Studenci niestacjonarni w szkole podstawowej odbywają praktykę ciągłą trwającą 3 tygodnie (69 godzin). AWFK zobowiązuje również swoich studentów do uczestniczenia w śródrocznej praktyce asystencko-wdrożeniowej w wymiarze 30 godzin (1 tydzień). W gimnazjum natomiast – niezależnie od trybu studiów – praktykanci odbywają 46 godzin praktyki. Ciekawym elementem systemu praktyk w AWFK jest tzw. praktyka kolonijna, która w przypadku studentów niestacjonarnych obejmuje jeden cały tydzień (191 h), zaś dla studentów stacjonarnych – 10 dni (240 h).

Z kolei w przypadku PWSZ wszyscy studenci zobowiązani są do odbywania praktyk w szkole podstawowej (po IV semestrze) i gimnazjum (w trakcie VI semestru) w wymiarze odpowiednio 74 godzin (4 tygodnie) i 38 godzin (2 tygodnie). Dodatkowo w trakcie semestrów: II, III, IV i V biorą udział w tzw. śródrocznej praktyce asystencko-wdrożeniowej trwającej po 38 godzin w szkole podstawowej i gimnazjum.

Studenci UR mogą odbywać praktykę w szkołach znajdujących się w województwach: podkarpackim, lubelskim i małopolskim. Wyboru konkretnej placówki dokonuje sam student, z zastrzeżeniem, że opiekunem praktyk musi być nauczycielem mianowanym lub dyplomowanym.

Praktykanci z WWSiF nie mają ograniczeń w kwestii wyboru instytucji przyjmującej. Mogą uzyskać skierowanie do dowolnej szkoły miejskiej lub wiejskiej na terenie Polski, choć głównie decydują się na obszary wschodniej Polski, często ze względu na miejsce zamieszkania lub znajomość placówki.

Natomiast studenci PWSZ wybierają szkołę w obrębie województwa podkarpackiego i muszą uzyskać akceptację tego wyboru ze strony swojej uczelni. Zazwyczaj pod uwagę brane są takie kwestie jak: kompetencje zatrudnionych nauczycieli (potencjalnych opiekunów praktyk), doświadczenie dotyczące współpracy uczelni i szkoły w poprzednich latach, wyposażenie placówki czy jej odległość od uczelni. W przypadku praktyki śródrocznej (asystencko-wdrożeniowej) studenci są kierowani do tych szkół w Krośnie (gdzie znajduje się siedziba uczelni), z którymi PWSZ podpisała specjalne dwustronne umowy.

Niezależnie od uczelni, dyrektor placówki przyjmującej oraz nauczyciel wychowania fizycznego, który będzie pełnił rolę opiekuna praktyk z ramienia szkoły, muszą wyrazić zgodę na przyjęcie studenta na praktyki.

Obowiązki studentów i opiekunów praktyk

W programach praktyk również mniej lub bardziej szczegółowo formułuje się ogólne obowiązki (w odróżnieniu od szczegółowych zadań studenta, o których mowa będzie w dalszej części opracowania) praktykantów i ich opiekunów. W niektórych przypadkach opisane są obowiązki zarówno opiekunów ze strony uczelni, jak i z ramienia instytucji przyjmującej.

Do obowiązków studenta należy przede wszystkim realizacja programu praktyk (UR, PWSZ) z uwzględnieniem szczegółowych zadań (UR) oraz złożenie pełnej dokumentacji praktyk w ustalonym regulaminowo terminie (PWSZ, UR, WWSiF) – zwykle do dwóch tygodni po zakończeniu praktyki. Ponadto uczelnie określają również inne obowiązki studenta, np.:

- codzienna obecność w danej placówce, bez względu na grafik opiekuna-praktyk (WWSiF);
- przedstawienie opiekunowi ze strony uczelni szczegółowego harmonogramu praktyki najpóźniej dzień przed jej rozpoczęciem (UR, PWSZ);
- godne reprezentowanie uczelni macierzystej (UR);
- prowadzenie dokumentacji i podsumowanie praktyki po jej zakończeniu (WWSiF).

Nauczyciele wychowania fizycznego – opiekunowie ze strony placówki przyjmującej – mają obowiązek, m.in.

- prowadzić obserwację prowadzonych przez praktykanta zajęć, a po ich zakończeniu szczegółowo je omówić (PWSZ, UR), z uwzględnieniem popełnionych błędów o charakterze dydaktycznym, wychowawczym oraz organizacyjnym (WWSiF);
- po zakończeniu praktyki ocenić pracę studenta (WWFiS, PWSZ, UR, przy czym dwie ostatnie uczelnie wymagają oceny punktowej);
- zadbać o realizację programu praktyki (PWSZ, UR);
- pomóc studentowi przygotować konspekt/scenariusz zajęć (PWSZ, UR);
- wspierać praktykanta w trakcie samodzielnego prowadzenia lekcji/ zajęć pozalekcyjnych (PWSZ, UR);
- czuwać nad przebiegiem praktyk, sposobem realizacji zadań opisowych i dydaktycznych (UR);
- zapoznać studentów z obowiązkami i różnorodnością ról zawodowych nauczyciela wychowania fizycznego
- prowadzić i omawiać prowadzone przez siebie lekcje wychowania fizycznego oraz zajęć pozalekcyjnych (UR);
- kontrolować przygotowanie studentów do lekcji (UR);
- uczestniczyć w lekcjach egzaminacyjnych prowadzonych przez studentów pod koniec praktyki, szczegółowo je omówić i ocenić (UR).

Opiekunowie akademicy są zobowiązani do:

- dokonania odprawy studentów na praktyki, zapoznania ich z wymaganiami programowymi, obowiązkami praktykanta i sposobami ich realizacji (PWSZ, UR, WWSiF);
- przeprowadzenia wizytacji i kontrolowania przebiegu praktyk:
 - w przypadku WWSiF - trzykrotnie, jeśli praktyki odbywają się na terenie Białej Podlaskiej lub jeden raz (w trakcie lekcji egzaminacyjnej), jeśli praktyki są poza miastem;
 - w przypadku UR i PWSZ – obowiązkowo w trakcie praktyki jednokrotne przeprowadzenie obserwacji zajęć praktykanta;
- oceny dokumentacji prowadzonej w trakcie praktyki przez studenta (PWSZ, UR, WWSiF);
- dokonania zaliczenia praktyki z wpisem do indeksu i karty zaliczeń (PWSZ, UR).

Formy pracy i szczegółowe zadania studentów

Kolejnym elementem programu praktyk pedagogicznych jest opis konkretnych zadań, jakie student ma wykonać oraz informacje dotyczące form pracy³⁶ realizowanych w trakcie praktyki. Dane na ten temat zostały zebrane metodą ujednoliconej ankiety – listy zawierającej poszczególne zadania i formy pracy, na których zaznaczano czy dany element (i ewentualnie w jakim wymiarze godzinowym) występuje w konkretnym programie.

W przypadku szczegółowych zadań przewidzianych do realizacji w ramach praktyki ciągłej wydzielono cztery grupy tematyczne. Wyniki analizy zostaną zaprezentowane zgodnie z tym podziałem osobno dla programu realizowanego w szkole podstawowej i gimnazjum.

Szkoła podstawowa

a) Poznanie struktury organizacyjnej szkoły;

W ramach tej grupy zadań przewidziano dwa podstawowe elementy, tj:

- przeprowadzenie wywiadów z pracownikami różnego szczebla, zarówno z kadry nauczycielskiej, jak i administracyjnej w celu pozyskania informacji na temat struktury organizacyjnej instytucji, a także zasad współpracy poszczególnych osób i jednostek organizacyjnych;
- uczestnictwo w różnego rodzaju zebraniach (np. rady pedagogicznej, grup szkoleniowych) i spotkaniach organizacyjnych dotyczących działań prowadzonych w placówce.

Wszystkie uczelnie biorące udział w badaniu, wymagają od swoich praktykantów, wykonania obu powyższych zadań.

b) Zapoznanie się z ogólnym programem i planem dydaktyczno-wychowawczym szkoły, programem wychowania fizycznego i zdrowotnego oraz pozostałą dokumentacją szkoły;

Do tej grupy zaliczono przede wszystkim przeprowadzenie wywiadów z osobami zajmującymi się różnymi aspektami pracy dydaktyczno-wychowawczej. Wszystkie uczelnie wymagają od studentów przede wszystkim przeprowadzenia rozmowy z wybranym nauczycielem wychowania fizycznego, celem omówienia realizacji programów nauczania i ewentualnych planów z zakresu wychowania fizycznego i edukacji prozdrowotnej. Ponadto również wszyscy studenci zobowiązani są do przeprowadzenia wywiadu z wybranym wychowawcą, aby uzyskać informacje dotyczące możliwych form i metod działalności wychowawczej oraz nawiązywania kontaktów i współpracy z rodzicami.

³⁶ Chodzi tu o trzy podstawowe formy pracy, tj. hospitacja, asystowanie i samodzielne prowadzenie zajęć

Studenci PWSZ i UR mają również odbyć z dyrektorem instytucji rozmowę dotyczącą realizacji programu dydaktyczno-wychowawczego, przyjętego w szkole systemu oceniania, możliwości i zasad współpracy ze środowiskiem pozaszkolnym (rodzice, lokalne instytucje). Ponadto, te uczelnie wymagają również przeprowadzenia wywiadu z nauczycielem prowadzącym zajęcia z zakresu gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej. Celem jest zapoznanie się z takimi kwestiami jak organizacja tego typu zajęć, możliwych sposobów ich prowadzenia, stosowanych metod i środków. Do wykonania tego zadania zobowiązani są również praktykanci z AWFK, pod warunkiem, że mają możliwość uczestniczenia w lekcji gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej. Studenci AWFK (w miarę możliwości) oraz WWFiS (obowiązkowo) mają także przeprowadzić z nauczycielem kształcenia zintegrowanego (klas I-III) rozmowę dotyczącą specyficznego programu nauczania, przy czym szczególną uwagę powinni zwrócić na informacje odnośnie funkcji i wagi zajęć ruchowych na tym etapie kształcenia.

WWFiS dodatkowo wymaga od swoich praktykantów uzyskania informacji od pedagoga szkolnego oraz pracownika służby zdrowia pracującego w szkole. W pierwszym przypadku chodzi przede wszystkim o zapoznanie się z tematem problemów wychowawczych i możliwych form pracy, natomiast w drugim – o kwestie związane z realizowanym w placówce programem wychowania zdrowotnego oraz dane dotyczące stanu zdrowia uczniów.

Ponadto, w ramach tej grupy zadań, wszyscy studenci są zobowiązani do zapoznania się z dokumentacją szkolną, np. arkuszami ocen, dziennikami czy kartami zdrowia uczniów. UR, PWSZ i AWFK wymagają od studentów również porównania planów pracy i programów nauczania dotyczących konkretnych przedmiotów z planami i programem szkoły.

c) Rozpoznanie właściwości psychomotorycznych, poznawczych, fizycznych i psychicznych uczniów;

Spośród zadań z tego zakresu, wszyscy praktykanci muszą dokonać analizy i oceny rozwoju psychomotorycznego, poznawczego, fizycznego i emocjonalnego uczniów na pierwszym i drugim etapie kształcenia. PWSZ i UR wymagają od swoich studentów także przeprowadzenia z uczniami rozmów dotyczących ich postaw względem szeroko pojętej kultury fizycznej. Praktykanci z tych dwóch uczelni mają również przeanalizować dokumentację dotyczącą rozwoju psychofizycznego i zdrowia wybranej klasy i wybranego ucznia. Z kolei studenci AWFK są zobowiązani do prowadzenia obserwacji i analizowania zachowań uczniów w trakcie różnych zajęć (w tym pozalekcyjnych).

d) Zamieszczenie w dzienniku (zeszycie praktyk) określonych informacji;

Ostatnia grupa zadań odnosi się do prowadzenia dokumentacji praktyk, a konkretnie wpisywania do dziennika odpowiednich informacji. Przede wszystkim praktykanci powinni zamieścić takie elementy, jak:

- struktura organizacyjna szkoły (WWFiS, PWSZ, UR);
- program i plan pracy dydaktyczno-wychowawczej szkoły (WWFiS, PWSZ, UR);
- przyjęty w szkole system oceniania uczniów (szczególnie w zakresie kryteriów oceny z wychowania fizycznego) (PWSZ, UR);
- realizowany w szkole program wychowania fizycznego i zdrowotnego (PWSZ, UR);
- diagnoza osobnicza i grupowa w wybranej klasie I–III i/lub IV–VI (WWFiS, PWSZ, UR);
- analiza i ocena warunków realizacji zajęć z wychowania fizycznego oraz gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej w klasach I–III i IV–VI (PWSZ, UR, AWFK).

Wszystkie uczelnie wymagają uzupełnienia dokumentacji dodatkowej, jak np. arkusz oceny praktyk i samooceny czy uwagi opiekuna praktyk. Studenci WWFiS muszą także – w oparciu o własne obserwacje lub materiały otrzymane ze szkoły – scharakteryzować wybraną klasę.

Gimnazjum

a) Poznanie struktury organizacyjnej szkoły;

Ta grupa zadań jest taka sama jak w przypadku praktyk w szkole podstawowej z tym, że wszystkie uczelnie wymagają jedynie przeprowadzenia rozmów z nauczycielami i pracownikami administracyjnymi na temat struktury organizacyjnej i zasad funkcjonowania placówki. Natomiast udział w różnych zebraniach obowiązuje studentów PWSZ i UR oraz AWFK z zastrzeżeniem, że uczestnictwo jest konieczne jeśli takie spotkanie miało miejsce w trakcie trwania praktyki.

b) Zapoznanie się z ogólnym programem i planem dydaktyczno-wychowawczym szkoły, programem wychowania fizycznego i zdrowotnego oraz pozostałą dokumentacją szkoły;

Podobnie jak w przypadku praktyk w szkole podstawowej, do tej grupy zadań należy głównie prowadzenie rozmów z wybranymi pracownikami szkoły na wyżej wymienione tematy. Również podczas praktyk w gimnazjum studenci wszystkich uczelni uczestniczących w badaniu są zobowiązani do przeprowadzenia wywiadów z nauczycielem wychowania fizycznego oraz nauczycielem wychowawcą, przy czym odnośnie tego drugiego zadania, prak-

tykanci AWFK mają je wykonać tylko wtedy, gdy ich opiekun praktyk pełni funkcję wychowawcy. Porozmawiać z dyrektorem placówki muszą studenci – tak jak podczas praktyk w szkole podstawowej – PWSZ i UR oraz – dodatkowo – WWFiS. PWSZ i UR wymagają również przeprowadzenia wywiadu z nauczycielem prowadzącym gimnastykę kompensacyjno-korekcyjną. Zobowiązani są do tego także studenci AWFK, jednakże pod warunkiem, że mają możliwość wzięcia udziału w takiej lekcji. Podobnie jak w trakcie praktyk w szkole podstawowej, praktykanci z WWFiS mają obowiązek przeprowadzenia rozmowy z pedagogiem i pracownikiem służby zdrowia. Nowością jest wywiad z nauczycielem-konsultantem (ds. narkotyków), psychologiem lub promotorem zdrowia odnośnie realizacji programu i planu pracy dydaktyczno-wychowawczej z naciskiem na rolę i istotę zajęć ruchowych. Takie zadanie mają również studenci WWFiS oraz AWFK, jeśli którąś z wymienionych funkcji pełni nauczyciel wychowania fizycznego.

Tak jak w przypadku praktyk w szkole podstawowej, podczas odbywania praktyk w gimnazjum, wszyscy studenci muszą zapoznać się z dokumentacją szkolną, a praktykanci z PWSZ, UR i AWFK dodatkowo porównać programy nauczania i plany dotyczące poszczególnych przedmiotów z planami i programem szkoły.

c) Rozpoznanie właściwości psychomotorycznych, poznawczych, fizycznych i psychicznych uczniów;

Wszyscy studenci mają za zadanie dokonać diagnozy i oceny wybranych parametrów rozwoju psychomotorycznego, poznawczego, fizycznego i emocjonalnego uczniów gimnazjum. WWFiS wymaga również przeprowadzenia analizy dokumentacji dotyczącej stanu zdrowia i poziomu rozwoju psychofizycznego wybranych uczniów i klasy. Z kolei praktykanci z PWSZ i UR przeprowadzają z uczniami wywiady dotyczące ich postawy wobec kultury fizycznej. Odwrotnie niż w przypadku praktyk w szkole podstawowej do przeprowadzenia obserwacji i analizy zachowań wybranych uczniów i klasy podczas różnorodnych zajęć zobowiązani są studenci z PWSZ, UR i AWFK, natomiast praktykanci z WWFiS nie muszą tego robić.

d) Zamieszczenie w dzienniku (zeszycie praktyk) określonych informacji;

Wszyscy praktykanci mają obowiązek zadbać o uzupełnienie dodatkowej dokumentacji (analogicznie jak w przypadku praktyk w szkole podstawowej). Ponadto, studenci wszystkich uczelni, oprócz AWFK muszą zamieścić w dzienniku:

- schemat organizacyjny szkoły;
- programy i plany pracy dydaktyczno-wychowawczej;
- program wychowania fizycznego i zdrowotnego;

- informacje dotyczące rozpoznania i oceny wybranych parametrów rozwoju psychomotorycznego, poznawczego, fizycznego i emocjonalnego uczniów wybranej klasy.

Natomiast informacje odnośnie przyjętego w szkole systemu oceniania (ze szczególnym uwzględnieniem kryteriów oceny z wychowania fizycznego) mają wpisać praktykanci z UR i PWSZ. Studenci tych uczelni oraz AWFK są również zobowiązani do zamieszczenia w dzienniku informacji dotyczących analizy i oceny warunków realizacji zajęć z wychowania fizycznego oraz gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej oraz wyników i wniosków z badań. WWFiS wymaga ogólnego opisu wybranej klasy w oparciu o własne badania i materiały przekazane przez pracowników szkoły, np. wychowawcę, pedagoga szkolnego, pracownika służby zdrowia.

Niektóre uczelnie stawiają przed swoimi studentami jeszcze inne, dodatkowe zadania. W trakcie praktyk w szkole podstawowej, studenci AWFK zobowiązani są do przygotowania konspektów lekcji, natomiast studenci WWFiS muszą:

- zapoznać się ze strukturą organizacyjną i dostępnymi formami działalności Uczniowskiego Klubu Sportowego;
- zorganizować i przeprowadzić zawody sportowe;
- zapoznać się z fachową literaturą i czasopismami dotyczącymi szeroko pojętej aktywności fizycznej czy edukacji zdrowotnej dostępnymi w bibliotece szkolnej.

Z kolei podczas praktyk w gimnazjum praktykanci WWFiS muszą dodatkowo:

- opracować scenariusz apelu szkolnego dotyczącego sportu czy działań prozdrowotnych;
- przygotować projekt ulepszenia szkolnej infrastruktury do wychowania fizycznego i sportu;
- przeprowadzić pomiar efektywności lekcji wychowania fizycznego prowadzonej przez nauczyciela i studenta.

Uczelnie dostarczyły również dane dotyczące poszczególnych form pracy – ich wymiaru godzinowego, charakteru zajęć i miejsca wykonywania, przy czym poszczególne uczelnie mają różne wymagania w tym zakresie. Cechą wspólną jest to, że w ramach praktyk – zarówno w szkole podstawowej, jak i gimnazjum - wszyscy studenci zobowiązani są do przeprowadzenia określonej programowo ilości godzin hospitacji, asystowania nauczycielowi i prowadzenia samodzielnie różnorodnych zajęć (również pozalekcyjnych). Dane przedstawione są w tekście poniżej oraz tablicy zbiorczej (por. tab. 2)

Studenci WWFiS hospituja 2 godziny wychowania fizycznego w klasach I-III, 6 godzin – w klasach IV-VI i 8 w gimnazjum. Ponadto, muszą uczestniczyć w jednej lekcji wychowawczej w klasach IV-VI i jednej w gimnazjum. Dodatkowo w obu rodzajach szkół obserwują po jednej godzinie pozalekcyjnych zajęć sportowych/rekreacyjnych, np. w ramach SKS.

Studenci PWSZ prowadzą hospitacje w sumie przez 38 godzin, z czego po 10h lekcji wychowania fizycznego na drugim i trzecim etapie kształcenia (tj. w klasach IV-VI szkoły podstawowej oraz w gimnazjum). Z ogólnej puli dwie godziny są przeznaczone na obserwację lekcji wychowawczych (po jednej w szkole podstawowej i gimnazjum), 4 h – lekcji gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej w szkole podstawowej, a 8h na hospitowanie sportowych zajęć pozalekcyjnych (po cztery w szkole podstawowej i gimnazjum). Ponadto, cztery godziny poświęcone są na współpracę przy organizacji szkolnych zawodów sportowych.

Z kolei studenci UR prowadzą hospitację lekcji wychowania fizycznego w wymiarze po 12h w klasach IV-VI i w gimnazjum. W obu przypadkach muszą także po dwie godziny wykorzystać na obserwację lekcji wychowawczych. Ponadto w szkole podstawowej zobowiązani są do obserwacji czterech godzin zajęć z zakresu gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej i czterech godzin pozalekcyjnych zajęć sportowych. Natomiast w gimnazjum hospituja 6 h zajęć pozalekcyjnych.

AWFK wymaga tylko prowadzenia hospitacji lekcji wychowania fizycznego, po cztery godziny tygodniowo przez 15 tygodni w szkole podstawowej (głównie w klasach IV-VI, ale także w klasach kształcenia zintegrowanego, pod warunkiem że opiekun praktyk takie zajęcia prowadzi) oraz przez 18 h w gimnazjum.

W kwestii asystowania nauczycielowi podczas prowadzenia różnorodnych zajęć, studenci WWFiS, PWSZ i UR mają obowiązek wykorzystać po 4 godziny na uczestnictwo w lekcjach wychowania fizycznego w klasach IV-VI i gimnazjum. PWSZ i UR wymagają również po 2 godziny asystowania w trakcie: lekcji gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej i sportowych zajęć pozalekcyjnych (w tym ostatnim przypadku po 2 h w szkole podstawowej i gimnazjum). Praktykanci z WWFiS również asystują nauczycielowi prowadzącemu sportowe zajęcia pozalekcyjne, ale w wymiarze jednej godziny odpowiednio w szkole podstawowej i gimnazjum. PWSZ wymaga również asystowania nauczycielowi w trakcie zawodów sportowych przez 4 godziny. Program praktyk pedagogicznych AWFK przewiduje asystowanie podczas lekcji wychowania fizycznego w klasach IV-VI, lekcji gimnastyki kompensacyjno-

korekcyjnej i pozalekcyjnych zajęciach sportowych, jednak nie określa konkretnej liczby godzin przeznaczonych na ten rodzaj aktywności.

Najwięcej godzin praktyk każda uczelnia (za wyjątkiem AWFK, gdzie najwięcej godzin poświęconych jest hospitacji) przeznacza na samodzielne prowadzenie zajęć przez studenta. W przypadku WWSiF, praktykanci obowiązkowo prowadzą lekcje wychowania fizycznego w szkole podstawowej i gimnazjum odpowiednio w wymiarze 33 (w tym 3 h w klasach I-III) i 30 godzin. Dodatkowo muszą przeprowadzić po jednej lekcji wychowawczej na II i III etapie kształcenia oraz po jednej godzinie pozalekcyjnych zajęć sportowych w szkole podstawowej i gimnazjum.

Dla studentów PWSZ przewidziano podczas praktyk w klasach IV-VI i gimnazjum po 34 godziny samodzielnego prowadzenia lekcji wychowania fizycznego, po 2 godziny zajęć pozalekcyjnych oraz w sumie 2 godziny gimnastyki kompensacyjno-korekcyjnej. Z kolei UR wymaga przeprowadzenia lekcji wychowania fizycznego w wymiarze 32 godzin zarówno na drugim, jak i trzecim etapie kształcenia oraz odpowiednio po 2 godziny zajęć pozalekcyjnych. Dodatkowo prowadzą gimnastykę kompensacyjno-korekcyjną w wymiarze 4 godzin.

Praktykanci z AWFK mają za zadanie przeprowadzić 15 godzin (po jednej tygodniowo) lekcji wychowania fizycznego w klasach IV-VI i 18 godzin w gimnazjum.

Żadna z uczelni nie zobowiązuje natomiast praktykantów do hospitacji, asystowania lub przeprowadzenia lekcji wychowawczej w klasach I-III.

Tablica 2. Formy pracy podejmowane w trakcie praktyk przez studentów

				WWSiF	PWSZ	UR	AWFK	
Hospitacja	Szkoła podstawowa	Lekcje wychowania fizycznego w klasach:	I-III	2			Tylko jeśli opiekun prowadzi takie zajęcia	
			IV-VI	6	10	12	60 (4x15 tyg.)	
		Lekcje wychowawcze (tylko klasy IV-VI)		1	1	2	0	
		Gimnastyka kompensacyjno-korekcyjna		0	4	4	0	
	Zajęcia pozalekcyjne		1	4	4	0		
	Gimnazjum	Lekcje wychowania fizycznego		8	10	12	18	
		Lekcje wychowawcze		1	1	2	0	
		Zajęcia pozalekcyjne		1	4	6	0	
	Inne	Organizacja zawodów sportowych		0	4	0	0	
	Suma				20	30	42	78
Asystowanie	Szkoła podstawowa	Lekcje wychowania fizycznego		4	4	4	Tak, ale brak danych ilościowych	
		Zajęcia pozalekcyjne		1	2		Tak, ale brak danych ilościowych	
	Gimnazjum	Lekcje wychowania fizycznego		4	4	4	0	
		Zajęcia pozalekcyjne		1	2		Tak, ale brak danych ilościowych	
	Inne	Gimnastyka kompensacyjno-korekcyjna		0	2	2	Tak, ale brak danych ilościowych	
		Organizacja zawodów sportowych		0	4	0	0	
	Suma				10	18	10	B/D
Samodzielne prowadzenie	Szkoła podstawowa	Lekcje wychowania fizycznego w klasach:	I – III	3	0	0	0	
			IV-VI	30	34	32	15 (1x15tyg.)	
		Lekcje wychowawcze (tylko klasy IV-VI)		1	0	0	0	
		Zajęcia pozalekcyjne		1	2	2	Tak, ale brak danych ilościowych	
	Gimnazjum	Lekcje wychowania fizycznego		30	34	32	18	
		Lekcje wychowawcze		1	0	0	0	
		Zajęcia pozalekcyjne		1	2	2	Tak, ale brak danych ilościowych	
	Inne	Gimnastyka kompensacyjno-korekcyjna		0	2	4	Tak, ale brak danych ilościowych	
	Suma				67	74	72	Min. 33

Źródło: opracowanie własne na podstawie analizy programów praktyk pedagogicznych na czterech badanych uczelniach

Dokumentacja i ocena praktyk

Niektóre uczelnie w ramach nadzoru i kontroli przebiegu praktyk zobowiązują opiekunów akademickich do co najmniej jednokrotnej wizytacji u studenta. Niemniej jednak jednym z podstawowych warunków uzyskania zaliczenia praktyki jest prowadzenie w jej trakcie oraz przedstawienie opiekunom po jej zakończeniu wymaganej dokumentacji. W zależności od uczelni stosowane są różne sposoby dokumentowania praktyk. Najpopularniejszą metodą jest dziennik/zeszyt praktyk (występuję w przypadku wszystkich uczelni biorących udział w badaniu), w którym studenci zapisują różnorodne informacje, uwagi, plany pracy, itp (por. podrozdział dot. zadań realizowanych przez praktykantów). Wszyscy uzupełniają także dokumentację dodatkową, np. arkusz samooceny czy arkusz oceny praktyk. Studenci PWSZ muszą dodatkowo prowadzić zeszyty, w których notują swoje obserwacje oraz zamieszczają konspekty lekcji. Z kolei od praktykantów z UR wymaga się – poza dziennikiem praktyk – m.in.: wzorów kart obserwacji zajęć i konspektów zajęć czy programu lekcji egzaminacyjnej.

Również opiekunowie zarówno z ramienia placówki przyjmującej, jak i akademiccy mają pewne obowiązki w zakresie dokumentowania przebiegu praktyk, np. dokumentowanie obecności studenta, uzupełnianie dziennika praktyk studenta (UR, PWSZ, WWSiF) lub wypełnienie karty oceny studenta (PWSZ).

Ocena praktyk zazwyczaj jest zależna od kilku elementów, choć uczelnie mają różne wymagania w tym względzie. Ocenę ostateczną wystawia opiekun ze strony uczelni (UR, PWSZ) lub kierownik Biura Organizacji Praktyk (WWSiF). Uwzględnia się przede wszystkim: opinię/ocenę opiekuna-nauczyciela wychowania fizycznego (WWFiS, PWSZ, UR) i ewentualnie dyrektora szkoły (WWSiF), wyniki wizytacji opiekuna akademickiego (PWSZ), ocenę z lekcji egzaminacyjnej (UR, WWSiF) oraz prowadzenie dziennika praktyk (WWFiS, UR, PWSZ, AWFK).

Finansowanie praktyk

To dość istotna kwestia dotycząca organizacji praktyk, przede wszystkim w aspekcie gratyfikacji dla opiekunów – nauczycieli wychowania fizycznego. Eksperci zwracają bowiem uwagę na fakt, że wynagrodzenia opiekunów są zbyt niskie pełnić funkcję motywatora do pełnej zaangażowania pracy ze studentem³⁷, zwłaszcza, że wymagania stawiane nauczycielom są bardzo wysokie (np. opiekunami mogą być tylko nauczyciele mianowani lub dy-

³⁷ Kuzitowicz, W., *O kształceniu do zawodu nauczyciela*. http://www.gazeta.edu.pl/O_ksztalceniu_do_zawodu_nauczyciela-95_802-0.html (data dostępu 26.01.2011)

plomowani). Studenci zwykle nie są obciążani kosztami praktyk, uczelnia płaci opiekunom za wywiązywanie się z obowiązków, przy czym kwota wynagrodzenia dla opiekunów jest ustalana przez Rektora (np. w WWSiF wynosi ona 150 PLN brutto za trzytygodniową praktykę ciągłą). Uczelnie również pokrywają koszty ewentualnych delegacji wizytujących opiekunów akademickich, jeśli praktyki odbywają się poza określonym obszarem (PWSZ, WWSiF). Ponadto, praktykanci w trakcie praktyk zazwyczaj podlegają ubezpieczeniu od nieszczęśliwych wypadków, wykupywanym przez uczelnię.

5. Wnioski z badań i zalecenia dotyczące programów praktyk pedagogicznych

Na pierwszy rzut oka omówione programy praktyk spełniają wymogi zawarte w krajowych aktach prawnych odnoszących się do zagadnienia praktyk pedagogicznych. Zgodność programów z przepisami podkreślają także osoby odpowiedzialne za organizację praktyk na poszczególnych uczelniach. Także studenci i opiekunowie-nauczyciel wychowania fizycznego dość pozytywnie oceniają realizowane programy. Rzeczywiście cele i zadania przewidziane do realizacji, całkowity wymiar godzinowy oraz miejsce (szkoły podstawowe i gimnazja) praktyk odpowiadają wytycznym sformułowanym w *Rozporządzeniu Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7.09.2004 w sprawie standardów kształcenia nauczycieli*³⁸. Jednakże sami studenci postulują o wydłużenie czasu trwania praktyk i zwiększenie ilości godzin poświęconych hospitacji lekcji wychowania fizycznego na różnych etapach (WWSiF). Należy także pamiętać o tym, że zawartość programu i jego realizacja to dwie zupełnie różne sprawy. Niezwykle istotna jest współpraca między uczelnią i placówką przyjmującą (opiekunami ze strony obu instytucji), w celu zachowania pełnej kontroli nad kwestiami organizacyjnymi i merytorycznymi, zagwarantowania rzeczywistego wykonania poszczególnych zadań i zapewnienia studentom optymalnych warunków nabywania, rozwoju i sprawdzania swoich umiejętności. Ekspertki zwracają uwagę, że zdarzają się praktyki „na papierze”³⁹ – praktykanci uzupełniają dzienniki i inne dokumenty, ale w rzeczywistości nie realizują zleconych zadań. W takim wypadku praktyka nie ma sensu, ponieważ nie zostaje osiągnięty jej podstawowy cel, czyli przygotowanie studenta do pracy nauczycielskiej w rzeczywistych warunkach.

Nauczyciel wychowania fizycznego pełni wiele różnych ról, nie tylko związanych z edukacją w zakresie aktywności fizycznej. Jest opiekunem młodzieży, prowadzi działania wychowawcze, wpływa na postawy dzieci i młodzieży względem zdrowia, sportu i rekreacji, stymuluje prawidłowy rozwój psychofizyczny, itp. Ciekawym rozwiązaniem jest stopniowe wprowadzanie studentów w specyfikę pracy nauczyciela poprzez organizowanie tzw. praktyk asystencko-wdrożeniowych poprzedzających praktykę ciągłą. Aby sprostać wszystkim swoim przyszłym obowiązkom student musi dobrze poznać środowisko, w którym przyjdzie mu pracować. Omówione programy zawierają wiele zadań związanych właśnie z tym elementem przygotowania do zawodu. Umożliwiają także zdobycie informacji w dwóch typach szkół

³⁸ Por. rozdział 2.2

³⁹ Kuzitowicz, W., *O kształceniu do zawodu nauczyciela*. http://www.gazeta.edu.pl/O_ksztalceniu_do_zawodu_nauczyciela-95_802-0.html (data dostępu 26.01.2011)

(podstawowej i gimnazjum). Jednak samo poznanie struktury i zasad funkcjonowania placówki nie jest wystarczające. Nauczyciel musi bowiem posiadać określone kompetencje, które pozwolą mu nawiązywać efektywną współpracę zarówno z pracownikami szkoły (nauczycielami, pedagogami, pracownikami służby zdrowia) oraz rodzicami i samymi uczniami. Tymczasem programy praktyk uczelni biorących udział w badaniu skupiają się przede wszystkim na działaniach o charakterze dydaktycznym (hospitacja, asystowanie i prowadzenie zajęć z wychowania fizycznego) i dość marginalnie traktują kwestie doskonalenie kompetencji interpersonalnych (komunikacyjnych i współdziałania). Ponadto, tylko w jednym przypadku (WWSiF) studenci są zobowiązani do przeprowadzenia rozmów z pedagogiem czy lekarzem lub pielęgniarką szkolną. To wiąże się też z kolejnym aspektem procesu przygotowania do zawodu nauczyciela wychowania fizycznego, który musi dobrze poznać swoich uczniów – ich postawy względem aktywności fizycznej, predyspozycji i umiejętności, ale również powinien potrafić ocenić ich stan zdrowia i poszczególne parametry rozwoju psychofizycznego. Praktykanci powinni mieć możliwość i obowiązek zapoznawania się z dokumentacją dotyczącą m.in. zdrowia i rozwoju podopiecznych oraz nabywania umiejętności jej analizowania i wykorzystywania poczynionych wniosków w działaniach praktycznych. Okazuje się, że podczas praktyk w szkole podstawowej jedynie studenci PWSZ i UR muszą przeanalizować tego typu dokumentację i materiały otrzymane ze szkoły, a także opracować charakterystykę wybranych uczniów i klasy w tym zakresie. W gimnazjum takie zadania mają tylko praktykanci z WWSiF, choć przecież poznawanie ucznia - podmiotu procesu nauczania i wychowania - jest w pracy nauczyciela koniecznością i powinno być realizowane w sposób ciągły, ze względu na dynamikę rozwoju dzieci i młodzieży.

Rozwijanie kompetencji dydaktycznych jest oczywiście dużą zaletą omawianych programów, ale jednocześnie brakuje w nich wystarczająco dużej ilości godzin przeznaczonych na doskonalenie umiejętności wychowawczych, które są również niezwykle istotne w pracy nauczyciela. Studenci PWSZ, UR i WWSiF hospitują wprawdzie lekcje wychowawcze, ale w niewielkim wymiarze godzin (1-2 h) i tylko w klasach IV-VI i gimnazjum. Studenci WWSiF dodatkowo muszą samodzielnie przeprowadzić po jednej lekcji wychowawczej w szkole podstawowej i gimnazjum. To jednak zdecydowanie za mało, zwłaszcza, że praktykanci w sprawozdaniach zwracają uwagę na problemy wychowawcze z podopiecznymi.

Jedną z funkcji nauczyciela wychowania fizycznego jest również organizacja czasu wolnego dzieci i młodzieży. Tylko jedna uczelnia (AWFK) wymaga od studentów uczestnictwa w tzw. praktyce kolonijnej, dzięki której zdobywają cenne doświadczenia z zakresu holi-

stycznej opieki na dziećmi i młodzieżą. Wprowadzie pozostałe uczelnie zobowiązują praktykantów do hospitowania, asystowania i prowadzenia zajęć pozalekcyjnych np. w ramach SKS, jednak odbywa się to w minimalnym wymiarze godzin (1-2h).

W myśl rozporządzeń właściwych ministrów⁴⁰, po ukończeniu studiów pierwszego stopnia z wychowania fizycznego ze specjalizacją nauczycielską uprawnia do pracy w zawodzie nauczyciela nie tylko w szkołach podstawowych i gimnazjach, ale również przedszkolach oraz innych placówkach opiekuńczo-wychowawczych. Tymczasem omawiane programy skupiają się głównie na II i III etapie kształcenia (tj. klasy IV-VI i gimnazjum), zupełnie nie dając możliwości do sprawdzenia swoich umiejętności w innych instytucjach. W sposób marginalny traktują również działania w procesie kształcenia zintegrowanego (klas I-III), choć aktywność ruchowa jest na tym etapie kluczowa dla prawidłowego rozwoju psychofizycznego. Ważne jest więc efektywne przygotowanie przyszłych nauczycieli do pracy z małymi dziećmi.

Na podstawie przeprowadzonej analizy można więc wysnuć następujące wnioski i zalecenia dotyczące opracowania efektywnego programu praktyk pedagogicznych dla studentów wychowania fizycznego:

- zwiększenie ogólnej ilości godzin praktyk;
- program powinien być wieloaspektowy i uwzględniać zadania przygotowujące studentów do pełnienia różnych funkcji związanych z pracą nauczyciela wychowania fizycznego;
- podkreślanie wagi i umożliwienie współpracy z różnymi osobami i jednostkami organizacyjnymi (m.in. pracownikami szkoły, nauczycielami, służbą zdrowia, psychologami, pedagogami, rodzicami) w celu prowadzenia działań dydaktyczno-wychowawczych na wysokim poziomie;
- zobowiązanie studentów do zapoznawania się z dokumentacją dotyczącą zdrowia i rozwoju psychofizycznego uczniów z jednoczesnym kształtowaniem umiejętności analizy takich dokumentów i uwzględniania ich w procesie planowania zajęć (dostosowywania ich do potrzeb i możliwości uczniów);
- poświęcenie większej ilości godzin praktyk na zadania związane z nabywaniem i doskonaleniem kompetencji wychowawczych;
- wykorzystywanie różnorodnych form pracy i rozszerzenie treści programowych o nowe dyscypliny i sposoby realizacji zajęć z zakresu wychowania fizycznego;

⁴⁰ Por. rozdział 2.2

- przygotowanie studentów do prowadzenia lub współpracy z innymi nauczycielami w zakresie edukacji zdrowotnej i promowania postaw prozdrowotnych;
- organizowanie praktyk w różnych placówkach, nie tylko w szkołach;
- zwiększenie ilości godzin praktyk na etapie kształcenia zintegrowanego, aby przygotować studentów do pracy z małymi dziećmi;
- zadbanie o kompetentnych opiekunów praktyk, którzy podzielą się swoim bogatym doświadczeniem ze studentami;
- umożliwienie nauczycielom-opiekunom rozwoju poprzez szkolenia oraz zagwarantowanie im odpowiedniego wynagrodzenia za zaangażowanie w proces przygotowywania przyszłych kadr nauczycielskich.

Spis tablic i rysunków

Tablica 1. Wymiar godzinowy praktyk pedagogicznych w przypadku określonego trybu studiów.....	15
Tablica 2. Formy pracy podejmowane w trakcie praktyk przez studentów	37
Rysunek 1. Role nauczyciela wychowania fizycznego we współczesnej szkole	18

Bibliografia

- Bielski, J. *Kompetentny nauczyciel*.
http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=1369&f=artykul_1369.doc
- Bielski, J. *Jaki powinien być nauczyciel wychowania fizycznego*. s.1
http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=40&f=artykul_40.doc (data dostępu 19.01.2011)
- *Common European Principles for Teacher Competences and Qualifications*.
http://ec.europa.eu/education/policies/2010/doc/principles_en.pdf (data dostępu 18.01.2011)
- *Deklaracja Bolońska*
http://www.us.edu.pl/files/wiadomosci/pliki/pl_deklaracja_bolonska1999.pdf (data dostępu 18.01.2011)
- Kitowska, M. i in. (2003) *Praktyki pedagogiczne jako forma przygotowania do zawodu nauczyciela wychowania fizycznego*. W: R. Muszkiet (red.) *Nauczyciel i uczeń wyzwaniem dla przyszłości*. Poznań, AWF Poznań
- Kuczyńska Z. *Refleksje na temat kształcenia nauczycieli wychowania fizycznego*. Materiały z IV Konferencji Edukacja XXI wieku.
<http://konferencja.21.edu.pl/publikacje/4/3/401.pdf> (data dostępu 19.01.2011)
- Kuzitowicz, W., *O kształceniu do zawodu nauczyciela*.
http://www.gazeta.edu.pl/O_ksztalceniu_do_zawodu_nauczyciela-95_802-0.html (data dostępu 19.01.2011).

- Madejski, E. *Praktyki pedagogiczne w kształceniu nauczycieli wychowania fizycznego*. http://www.lider.szs.pl/biblioteka/download.php?plik_id=1429&f=artykul_1429.rtf, (data dostępu 19.01.2011)
- Mielcarek, P. *Nauczyciel wychowania fizycznego – jego osobowość i praca*. <http://www.zssgebice.republika.pl/documents/Nauczycielwychowaniafizycznego-jegoosobowoaipraca.doc> (data dostępu 19.01.2011)
- Momola, I., Warchoń, K. (2009). *Założone, a rzeczywiste efekty praktyk pedagogicznych w opinii studentów wychowania fizycznego*. W: Muszkieta, R. (red.) *Kształcenie kadr w zakresie kultury fizycznej*. Poznań, WWSTiZ
- Okoń, W., *Wprowadzenie do dydaktyki ogólnej*. ŻAK, Warszawa 1995
- Palka S., *Teoria pedagogiczna a praktyczne doświadczenia nauczycieli*, WSiP, Warszawa, 1989
- Opinia Europejskiego Komitetu Ekonomiczno-Społecznego w sprawie komunikatu Komisji do Rady i Parlamentu Europejskiego w sprawie poprawy jakości kształcenia nauczycieli COM(2007) 392 wersja ostateczna(2008/C 151/13)
- *Rezolucja Parlamentu Europejskiego z dnia 23 września 2008r. w sprawie poprawy jakości kształcenia nauczycieli*. Dziennik Urzędowy Unii Europejskiej 14.1.2010
- <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:C:2010:008E:0012:0017:PL:PDF> (data dostępu 18.01.2011)
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej i Sportu z dnia 7.09.2004 w sprawie standardów kształcenia nauczycieli*. Dz. U. Nr 207 poz. 2110
- *Rozporządzenie Ministra Edukacji Narodowej z dnia 12.03.2009 w sprawie szczególnych kwalifikacji wymaganych od nauczycieli oraz określenia szkół i wypadków, w których można zatrudnić nauczycieli niemających wyższego wykształcenia lub ukończonego zakładu kształcenia nauczycieli* Dz. U. 2009 Nr.50 poz.400
- *Rozporządzenie Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego z dnia 12.07.2007 w sprawie standardów kształcenia dla poszczególnych kierunków oraz poziomów kształcenia, a także trybu tworzenia i warunków, jakie musi spełniać uczelnia, by prowadzić studia międzykierunkowe oraz makrokierunki*. Dz. U. 2007 Nr 164 poz.1166
- *Strategia lizbońska* [http://www.cie.gov.pl/HLP/files.nsf/0/E47981D8B0655EA1C125711D003CDD1D/\\$file/strategia_lisbonska.pdf](http://www.cie.gov.pl/HLP/files.nsf/0/E47981D8B0655EA1C125711D003CDD1D/$file/strategia_lisbonska.pdf) (data dostępu 19.01.2011)

- *Ustawa Prawo o szkolnictwie wyższym* Dz. U. 2005 Nr 164 poz. 1365

Źródła internetowe

- <http://www.abc.pl>
- <http://www.awf.gda.pl/index.php?id=419>
- <http://info.wsinf.edu.pl/?937> (data dostępu 20.01.2011)
- <http://www.kk.jgora.pl>